

2018'DE İNSAN HAKLARININ GÖRÜNÜMÜ

Emre Yıldırım

İNSAMER

İHH İNSANİ VE SOSYAL ARAŞTIRMALAR MERKEZİ
IHH HUMANITARIAN AND SOCIAL RESEARCH CENTER
مركز البحوث الإنسانية و الاجتماعية

Referans için: Yıldırım, Emre, “2018’de İnsan Haklarının Görünümü”, Araştırma 89, İNSAMER, Aralık 2018.

 Araştırma 89

İnsan Hakları Gününde Karamsar Tablo

İnsanların temel haklarını güvence altına almak üzere İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi’nin ilan edilmesinin üzerinden 70 yıl geçmiştir. Milyonlarca sivilin hayatını kaybettiği İkinci Dünya Savaşı’nın hemen ardından ilan edilen bu beyannamede, insan olmaktan kaynaklanan temel hakların yanı sıra, bir ülkenin vatandaşı olmaktan kaynaklanan siyasal haklara kadar onlarca kazanım sıralanmıştır.

Aradan geçen zaman içinde benzer haklara ilişkin başka metinler de kabul edildiği halde, İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi ne yazık ki ihlallere engel olma noktasında sınırlı bir başarı sağlamıştır. Bugün uluslararası siyaset insan haklarını ve değerlerini yüceltecek motivasyonlarını bir kez daha yitirmiş görünmektedir. Özellikle Ortadoğu insanının hakları

söz konusu olduğunda en ağır ihlaller dahi “reel-politik” gerekçelerle ikinci plana atılabilmektedir.

Bu raporla, küresel gündemi meşgul eden bazı sıcak bölgelerdeki insan hakları ihlallerinin genel görünümü ortaya konularak yapılan çifte standarda dikkat çekilmiştir.

Yemen

Yemen’de Husiler ile merkezi hükümete bağlı güçler arasında devam eden çatışmalarda insani durumun kötüleştiği gibi insan hakları ihlalleri de ciddi bir boyutta ulaşılmış vaziyettedir. Suudi Arabistan’ın başını çektiği koalisyonun yaptığı hava saldırılarında bu yıl içinde 1.000 kişiden fazla sivil ölürken, iç savaşta son 8 yılda hayatını

İNSAMER
İNSANİ VE SOSYAL ARAŞTIRMALAR MERKEZİ
IHH HUMANITARIAN AND SOCIAL RESEARCH CENTER
مركز البحوث الإنسانية و الاجتماعية

kaybedenlerin sayısı 16.000'i aşmış durumdadır. Yemen'e yapılan saldırılarda hastane, ev, iş yeri ve camilerin de vurulması sivil kayıpların artışıında temel rol oynamıştır.

Yemen'de uluslararası koalisyonun dışında Husilerin de insan haklarını ciddi bir şekilde ihlal ettikleri anlaşılmaktadır. Husiler, kontrol altına aldıkları bölgelerde ilk olarak kişileri sindirmek üzere keyfi tutuklamalar gerçekleştirmektedir. İnfazların yanı sıra, insanları zorla kaçırma, tutuklama, işkence etme ve haksız yere alıkoyma gibi suçların işlendiği gelen haberler arasındadır. Halen binlerce insanın bilinmeyen yerlerde Husilerin elinde keyfi biçimde gözaltında tutulduğu belirtilmektedir.

Hali hazırda 70.000 kişi kayıp olarak kayıtlara geçmiştir. Bahse konu kayıpların akıbetine ilişkin umutlar giderek azalmaktadır. Savaş süresince 3 milyon kişi evlerini terk etmek zorunda kalmıştır. Yemen'in 20 bölgesinde, sivillere ait 55.334 ev ya da iş yerinin saldırıya uğradığı bildirilmektedir.

Yemen'de uluslararası kuruluşlar tarafından tespit edilen irili ufaklı ihlal sayısı 33.284'ü aşmıştır. İhlallerde en çok mağduriyet yaşayan kesimi kadınlar ve çocuklar oluşturmaktadır. Ülkedeki iç savaşta 17'den küçük yaştaki her 100 erkek çocuktan 43'ü silahlı çatışmada rol almaya zorlanmakta ya da bir şekilde savaştırılmaktadır.

Yemen'de şu ana kadar 450 kişinin yargısız infaz sonucu öldürüldüğü, 143 evin keyfi olarak havaya uçurulduğu ve 132 kişinin ise işkenceye uğradığı kesinleşmiştir.

Bölgede meydana gelen insan hakları ihlallerini sadece tek bir taraf değil, tüm taraflar benzer şekilde gerçekleştirmektedir. Birleşik Arap Emirlikleri'nin kontrolünde faaliyet gösterdiği iddia edilen gizli işkence merkezleri bölgede vuku bulan hak ihallerinden en önemlisidir.

El-Kaide'ye karşı mücadelenin bir parçası olarak ABD tarafından kurulmuş olan ve 2009 yılında kapatılan Yemen'deki gizli işkence merkezlerinin, BAE tarafından tekrar aktif hale getirildiği ve kendilerine itaat etmeyen kimi kabilelerin ileri gelenlerinin, gazetecilerin ve/veya aktivistlerin hukuksuz bir şekilde gözaltında tutulduğu

kaydedilmektedir. Bir diğer suçlama BAE'nin kontrolündeki güney bölgelerde farklı isimler adı altında binlerce kişiden oluşan kontrolsüz milis gruplarının bölge halkına yönelik çeşitli şiddet eylemlerinde bulunmalarıdır. Çoğu zaman yerel çetelerden oluşan bu tür gruplar Yemen'in birlik fikrini tehdit etmekle beraber muhtelif insan hakları ihlalleri de gerçekleştirmektedir.

Suriye

Suriye'de, insan hakları konusunda en ağır ihlallerin vuku bulduğu kirlili bir iç savaş yaşanmaktadır. 2011'den beri meydana gelen çatışmalarda veya hapisanelerde bir şekilde öldürülen sivillerin sayısı 465.000'i aşmıştır. Bölgedeki savaş ve çatışma durumundan kaynaklanan hayati tehlikenin had safhaya ulaşması sonucu Suriye içinde 6 milyon sivil yaşadığı yeri terk etmek zorunda kalmıştır. Buna karşın 5 milyona yakın Suriyeli de ülke dışına göç etmiştir. Tüm bunların yanı sıra 80.000'den fazla kişinin de hâlâ kayıp olduğu bilinmektedir.

Ülkede gizli ya da resmî onlarca hapisane bulunmaktadır. Bu hapisanelerde kaç kişinin tutulduğu tam olarak bilinmemekle beraber, tahminler 200.000'e yakın kişinin buralarda hapsedildiği yönündedir. Bu tutukluların en az 7.000 ila 10.000'ini kadınların oluşturduğu tahmin edilmektedir. Yapılan araştırmalar, tutuklu kadınların neredeyse tamamının, bir şekilde işkence, kötü muamele veya istismara maruz kaldığını göstermektedir. Gözaltı ve salıvermelerin yoğunluğu nedeniyle tutuklu kadınlara dair net rakamlar verilemese de uluslararası kuruluşlardan elde edilen istatistiki veriler, Suriye'de şu ana kadar 10.000'e yakın kadının tecavüze uğradığını ve bu tecavüzler sonucu da sayısı tahmin edilemeyen istenmeyen gebelik ve doğum vakasının meydana geldiğini göstermektedir. Tecavüz dışında cinsel şiddete uğrayan kadın sayısının ise 7.500 civarında olduğu tahmin edilmektedir.

Suriye'de son üç yılda 162 kimyasal silahlı saldırı meydana gelmiştir. Suriye rejimi, Rusya ve İran'ın desteğiyle, sivillere ve sivil altyapıya karşı kasti olarak rastgele saldırılarda bulunmak, açlığı bir savaş taktiği olarak kullanmak ve sivilleri zorla yersizleştirmek gibi birçok ihlale imza atmıştır.

Suriye hükümetinin gözaltındaki bireylere, işkence ve kötü muamele gibi insanlık dışı uygulamaları hâlen sürmektedir. Rejim'in en yaygın insan hakları ihlalleri arasında; sivillerin hedef alınması, muhaliflerin kontrolündeki bölgelerde yaşayan sivillerin mahallelerine yönelik yapılan rastgele saldırılar, keyfi tutuklama ve işkence, kullanımı yasak silahların ve kimyasal bombaların kullanılması, insani yardımların hukuksuz biçimde engellenmesi, sivillerin ablukaya maruz bırakılması vb. yer almaktadır.

Suriye'de gerçekleştirilen hak ihlalleri yalnızca Rejim kaynaklı değildir. Devlet dışı silahlı gruplar da birçok hak ihlali yapmaktadır. Söz konusu gruplar, rakiplerinin kontrolündeki yerlerde veya rejim bölgesinde yaşayan sivillere karşı kasti ve rastgele saldırılarda bulunmaktadır. Bunlar arasında evlerin, sağlık tesislerinin, okulların ve camilerin vurulması başı çekmektedir.

Sadece rejim ya da muhalifler değil, ülkede DAES ile mücadele bahanesiyle askerî varlığını sürdüren ABD'nin hava saldırılarında hayatını kaybeden sivillerin sayısı 2.286 oldu. ABD müttefiki PKK/PYD kontrolündeki bölgelerde milislerce kontrol edilen nezarethanelerde işkence ve kötü muamele yapıldığına ilişkin görgü şahitleri bulunmaktadır.

Filistin

Bir asra yakın Siyonist saldırılara maruz kalan Filistin'de insan hakları ihlalleri sadece bölge halkının değil, adeta tüm dünyanın kanıksadığı bir hal almış görünmektedir. Örneğin Gazze'de 2006'dan beri uluslararası hukuka aykırı olarak devam eden abluka bunun en açık göstergesidir.

İsrail'in Gazze'ye 2008-2009, 2012 ve 2014'teki üç büyük saldırısında yaklaşık 4.000 Filistinli hayatını kaybetmiştir. Bugün, Gazze'nin 2 milyon civarındaki nüfusunun %80'i mülteci konumunda olduğundan dolayı ancak dışarıdan yapılan yardımlarla hayatlarını idame ettirebilmektedirler. 50.000'den fazla engellinin bulunduğu bölgede, uygulanan hukuk dışı abluka nedeniyle fakirlik oranı %80'lere ulaşmış durumdadır. İsrail'in Gazze'ye ablukasını binlerce çocuğun ve bebeğin geleceğini tehdit eden beslenme sorunlarını da

beraberinde getirdiği için büyük bir insan hakları ihlali niteliğindedir.

Filistin'de sadece 2018 yılında en az 279 kişi öldürülmüştür. Söz konusu Filistinlilerin 252'si Gazze'de 27'si ise Batı Şeria'da öldürülmüştür. Hayatını kaybeden bu kişilerin yaklaşık beşte biri yani 52'si de çocuklardan oluşmaktadır. İsrail tarafından öldürülen Bu çocukların 18'i başından vurulmuştur. 2000 yılından bu yana İsrail tarafından katledilen çocuk sayısı 2.070'i bulmuştur.

Filistin resmî kaynaklarına göre, İsrail hapisanelerinde 450'si idari tutuklu, 11'i milletvekili ve 300'ü çocuk olmak üzere en az 6.500 Filistinli bulunmaktadır. Filistinli Esir Cemiyetine göre 2018'in başından bu yana 900 Filistinli çocuk gözaltına alınmıştır. Bunların hâlen en az 300'ü İsrail hapisanelerinde tutulmaktadır.

İdari tutukluluk adı verilen uygulamayla İsrail, herhangi bir suçlama olmaksızın Filistinlileri 6 aya kadar gözaltında tutabilmektedir. Eğer askeri hâkim, tutuklunun tehlike teşkil ettiğine karar verirse suç isnadında bulunmaksızın tutukluluk süresini 5 yıla kadar uzatabilmektedir. İsrail, 2015 yılında 12 yaş altı çocukların gözaltına alınması, mahkemeye çıkarılması ve idari tutukluluk kapsamında alıkonulmasına izin veren bir yasa çıkarmıştı.

İsrail işgal rejiminin Filistinlilere ait evleri yok etmesi önemli bir hak ihlali olarak görülmektedir. Sadece Kudüs'te 2018 yılının başından beri Filistinlilere ait 133 ev yıkılmıştır. Bu yasa dışı hane yıkımına dair rakam 2017 senesinde 142 olarak kaydedilmiştir. İsrail güçleri tarafından 1967'den beri yıkılan Filistinlilere ait ev sayısı 5.000'i bulmuştur. Bununla birlikte, aynı süre içinde Filistinlilere ait arazilere 19 yasa dışı büyük Yahudi yerleşim birimi inşa edilmiş ve buralara 200 binden fazla Yahudi göçmen yerleştirilmiştir.

Mısır

Mısır'da 2014 yılındaki askeri darbeden bu yana insan hakları ihlalleri sistematik olarak artış göstermiştir. Bu süre içinde sokak protestolarında katledilen yüzlerce kişinin yanı sıra, işkencede hayatını kaybedenlerin sayısı 91, sağlıksız ve yetersiz hapisane koşullarında ölenlerin sayısı 180'i bul-

muştur. Halen hapisanelerde 40.000 civarında tutuklu bulunduğu tahmin edilmektedir. Bunların 2.100'ünü kadınlar oluşturmaktadır.

Mısır'daki insan hakları ihlalleri öylesine keyfi olarak gerçekleştirilmektedir ki, örneğin Mart 2014'te bir celsede 529 kişi hakkında idam kararı çıkarılmıştır. Bugün Mısır'da hakkında idam cezası verilenlerin sayısı 1.300'ü aşmış vaziyettedir. Bu süre içinde resmî bir rakam olmasa da 37 kişinin idam edildiği tahmin edilmektedir. Hâlen 65 kişi kesinleşmiş idamını beklemektedir. 2014 yılından bu yana sebepsiz yere ortadan kaybolan yüzlerce kişi bulunmaktadır. Söz konusu kayıp vakalarının 188'i kadınlardan oluşmaktadır.

Darbe sonrasında gerçekleşen dava süreçlerinde, suç atfedilen her kişinin yargılama öncesinde sahip olduğu, tutuklu şahsın kendisiyle ilgili bilgileri inceleme, duruşma öncesinde avukattan yardım alma, dış dünyayla iletişim kurma, tutuklamanın hukuka uygunluğu konusunda itiraz etme gibi birçok temel hak, göz ardı edilmektedir.

Mısır'da 2014 yılında çıkarılan 136 numaralı kararlar sivillerin askerî mahkemelerde yargılanmasının önü açılmıştır. Askerî yargılamalarda, siyasi yargılamalara göre daha adaletsiz ve muhalif siyasi örgütleri engellemek adına daha baskıcı politikalar izlenmekte ve bu mahkemelerde kolaylıkla idam kararları verilebilmektedir. Bugüne kadar söz konusu mahkemelerde davası görülen kişi sayısı 7.400'ü aşmıştır.

Mısır'daki hapisanelerde tutulan kişilerin muhtelif işkence ve istismar vakalarına maruz kaldığı bilinmektedir. Yapılan araştırmalara göre bu hapisanelerde işkence görenlerin sayısı 3.000'i bulmuştur. Öte yandan, tecavüz edilen kişi sayısının 79 olduğu ve bunların birçoğunun serbest kaldıktan sonra psikolojik tedavi görmek zorunda kaldığı belirtilmektedir.

2015 yılı Ocak ayında Mısır yönetimi, İhvan-ı Müslimin üyesi 901 kişinin ve harekete ait 1.096 derneğin mal varlığına, kapatılan Hürriyet ve Adalet Partisi'nin 522 ofisine, 360 aracına, 54 taşınmazına el konulmasına dair karar çıkarmıştır. Ocak 2016'da 14 kuruluşa, Mayıs 2016'da da

İhvan üyesi 65 kişinin mal varlığına el konulduğu duyurulmuştur.

Doğu Türkistan

Doğu Türkistan, 1949 yılından bu yana Komünist Çin'in işgali altındadır. Çin 1955'te Doğu Türkistan'ı Uygur Özerk Bölgesi olarak ilan etse de, hiçbir zaman gerçek anlamda özerk olmasına izin vermemiştir. Çin'in bölgedeki ihlalleri Uygurların sayısal varlığına ilişkin rakamlarla başlamaktadır. Pekin yönetimine göre Doğu Türkistan'daki Uygurların sayısı 10 milyondan biraz fazladır. Ancak Uygurlar kendi nüfuslarının en az 20 milyon olduğunu belirtmektedir. Uzun zamandır Çin rejimi, ulusal stratejisinin bir parçası olarak, Uygurları sistematik biçimde asimile etmeye çalışmaktadır. Bu durum Urumçi'de yaşanan 5 Temmuz 2009 katliamından sonra daha da kötüleşmiş ve 2016 yılında Çen Çuanguo'nun Doğu Türkistan'a komünist parti sekreteri olarak atanmasından sonra tam bir etnik soykırıma dönüşmüştür.

Bölgenin sıkı bir kuşatma altında bulunması nedeniyle sağlıklı haber alınması mümkün olmadığından birçok insan hakları ihlali belgelenememektedir. Ancak bölgeden dışarı çıkmayı başaranların anlattıkları, Uygurların yaşadığı trajedinin boyutlarının tahminlerin ötesinde olduğunu göstermektedir.

Ölüm, hapis, işkence ve zorla alıkoyma uygulamaları dünyadan gelen tüm tepkilere rağmen hâlâ devam etmektedir. Kesin rakamlar tam olarak tespit edilemese de uluslararası kuruluşların tahminlerine göre son 10 yılda öldürülen Uygur sayısı 10.000'i aşmış durumdadır.

Bölgede halen 1 milyondan fazla Uygur "eğitim kampı" adı altında kurulan toplama kamplarında tutulmakta, burada insanların inançlarına aykırı dahi olsa zorla ideolojik eğitimler verilmekte ve potansiyel tehdit olarak görülenler cezalandırılmaktadır.

Uygurlara uygulanan seyahat yasağı çerçevesinde, bölgeden dışarı çıkışlar ve bölgeye ziyaretler devletin keyfi uygulamalarına tabidir. Bunun uzantısı olarak yurtdışında akrabası olanlara yönelik denetim ve gözetimler, haber alma özgürlüğünü tamamen kısıtlamıştır. Bu korkutma siyaseti çerçevesinde yurt

dışında yaşayan Uygurların Doğu Türkistan'daki aile ve akrabalarının rehin tutulması yaygın bir cezalandırma biçimi olarak uygulanmaktadır. Son birkaç yıldır yapılan bir uygulama ile Uygurların evlerine yönelik zorunlu ziyaretler, gerekçesiz baskınlar ve Uygur-Çinli zorunlu akraba olma uygulamaları insanları ürkütmektedir. Toplama kamplarına zoraki alınmış olan Uygurların yerine onların ailelerinin yanına Çinlilerin yerleştirilmesi, Uygur toplumunun değerlerini tehdit eden bir uygulamaya dönüşmüş durumdadır.

Çok sayıda Uygur aydını ve kanaat önderi haksız yere tutuklu bulunmaktadır. Tutuklu bulunanların arasında Tıp Fakültesi Eski Dekanı Prof. Dr. Halmurat Ghopur, meşhur halk ozanı Abdurrehim Heyit, işadamı Yasinjan Moydin, din alimi Ahmatjan Heyder, Kuran-ı Kerimi Uygurca'ya tercüme eden Muhammed Salih ve iki kızını, din alimi Dr. Hebibullah Tohti gibi isimler de bulunmaktadır. Toplum nezdinde kritik öneme sahip söz konusu kişilerin bir bölümü ya hapiste iken ya da bırakıldıktan hemen sonra hayatını kaybetmiştir.

Çin'in sadece Uygurların yaşamına değil, onların kültürlerine yönelik gerçekleştirdiği ihlaller de dikkat çekmektedir. Birçoğu Uygur kültürünü ve dinî eserlerini ihtiva eden 730 çeşit kitap ya yasaklanmış ya da yok edilmiştir. 100'den fazla web sitesi kapatılmış ve yöneticileri tutuklanmıştır. 2016 yılından itibaren doğan Müslüman Uygur çocuklara İslami çağrışımına sahip 29 ismin verilmesi yasaklanmıştır. Bazı bölgelerde camilerin yıkıldığı ya da eğlence mekanına dönüştürüldüğü yönünde haberler gelmektedir.

Irak

Irak'ta Amerika Birleşik Devletleri'nin 2003 yılındaki işgali ile başlayan kargaşa ortamı hala devam etmektedir. 2003 ABD işgaliyle birlikte halkın önemli bir bölümü, kendi toprakları içinde mülteci durumuna düşmüştür. İşgal nedeniyle ülkede istikrar tamamen çökmüştür. Mezhep savaşlarıyla alevlendirilen Irak, güvenli olmaktan çıkmıştır. Amerikan işgal güçlerinin bölgede yol açtığı büyük yıkım telafi edilemeden, bu kez 2014 yılının Haziran ayından itibaren DAEŞ'in eline geçen Musul ve bazı Sünni kentler tam bir yıkım yaşamıştır.

Irak'ta, Musul'u DAEŞ'tan kurtarma operasyonu sırasında sivillere yönelik birçok hak ihlali gerçekleşmiştir. Musul ve Telafar'ı geri almak için yapılan operasyonlarda ABD ve uluslararası koalisyonun yanı sıra, Irak ordusu, polis, Haşdi Şabi ve Kürdistan Bölgesel Yönetimi (KBY) güçleri rol almıştır.

DAEŞ, kendi hâkimiyet dönemi içinde sivilleri kalkan olarak kullanmış, kimyasal saldırılar gerçekleştirmiş ve mağlup edilmeden önce Irak'ın büyük bir kısmında savaş ve çatışmadan kaçan sivilleri hedef almıştır. DAEŞ'in hedef aldığı binlerce kişinin hayatını kaybettiği bilinmektedir.

Öte yandan, DAEŞ karşıtı koalisyon da bir o kadar büyük ihlallere imza atmıştır. Irak rejimi ve ABD önderliğindeki koalisyon güçleri, DAEŞ bölgelerindeki sivillere ait ev ve hastane gibi mekânları dahi bombalamıştır. Söz konusu operasyonlarda Koalisyonun kendi en az 624 sivil hayatını kaybetmiştir. Bu rakamlar koalisyon tarafından da kabul edilmiştir. Başbakan El-Abadi, Musul'u ele geçirme mücadelesi sırasında 970 ila 1.260 sivilin öldüğünü söylemiştir. DAEŞ'le mücadele operasyonu sırasında ve daha sonrasında yüzlerce DAEŞ şüphelisi yargısız olarak infaz edilmiş, hayatta kalanlara ise işkence edildiği bilinmektedir. Eski DAEŞ denetimi altındaki bölgelerde yaşayan halk, DAEŞ şüphelisi olduğu gerekçesiyle toplu şekilde cezalandırılmalarına maruz kalmıştır. Bu şekilde en az 78 kişi yargısız infaz edilmiştir. Irak'ta yaklaşık 30.000 kişi mahkemeye çıkartılmadan hapiste çürümeye terk edilmiş vaziyettedir. Bunlar arasında çok sayıda kadın mahkûmun olduğu kaydedilmiştir. Bahse konu tutukluların muhatap bulamadıkları dolayısıyla sorgusuz sualsiz işkenceye tabi tutulduğu ve bir kısmının da gözaltındayken öldüğü bildirilmektedir.

Haşdi Şabi milisleri Felluce'ye girdikten sonra sivilleri DAEŞ'e mensup olma bahanesiyle tasfiye etmeye başlamışlardır. Bu çerçevede Haşdi Şabi milisleri, sivil Felluce sakinlerini öldürüp cenazelerini arabalara bağlayarak caddelerde süründürmüşlerdir. Çok sayıda sivilin tutuklandıktan sonra aniden ortadan kaybolduğu da bölgeye dair gerçekler arasında yerini almaktadır.

